

ГЛАСНИК

Етнографског
института
САНУ

LXXI/1
Београд 2023

ГЛАСНИК ЕТНОГРАФСКОГ ИНСТИТУТА САНУ LXXI (1)
BULLETIN OF THE INSTITUTE OF ETNOGRAPHY SASA LXXI (1)

Београд 2023

INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY SASA
BULLETIN
OF THE INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY
LXXI
No. 1

Chief Editor: Prof. Dragana Radojičić, PhD (Institute of Ethnography SASA)

Editor: Sanja Zlatanović, PhD (Institute of Ethnography SASA)

Editorial Board: Branko Banović, PhD (Institute of Ethnography SASA), Gordana Blagojević, PhD (Institute of Ethnography SASA), Ivan Đorđević, PhD (Institute of Ethnography SASA), Prof. Ildiko Erdei, PhD (Faculty of Philosophy, Belgrade), Corresponding Member of SASA Jelena Jovanović, PhD (Institute of Musicology SASA), Marina Mandić (Institute of Ethnography SASA), PhD Aleksandra Pavićević, PhD (Institute of Ethnography SASA), Srđan Radović, PhD (Institute of Ethnography SASA), Academician Gojko Subotić, PhD (Serbian Academy of Sciences and Arts)

Secretary: Sonja Radivojević, MA (Institute of Ethnography SASA)

Advisory Board: Milica Bakić-Hayden, PhD (University of Pittsburgh), Prof. Čarna Brković, PhD (University of Mainz), Ana Dragojlović, PhD (University of Melbourne), Jelena Đorđević, PhD (Faculty of Political Sciences, Belgrade, retired professor), prof. Maja Godina Golija, PhD (Institute of Slovenian Ethnology RC SASA, Ljubljana), George Kouzas, PhD (University of Athens), Renata Jambrešić Kirin, PhD (Institute of Ethnology and Folklore Research, Zagreb), Miroslava Lukić Krstanović, PhD (Institute of Ethnography SASA), Prof. Kjell Magnusson, PhD (University of Uppsala), prof. Marina Martynova, PhD (Institute of Ethnology and Anthropology, Russian Academy of Sciences, Moscow), Prof. Elena Marushiakova, PhD (University of St. Andrews), Marek Mikuš, PhD (Max Planck Institute for Social Anthropology, Halle), Ivanka Petrova, PhD (Institute of Ethnology and Folklore Studies with Ethnographic Museum, Bulgarian Academy of Sciences, Sofia), Vesna Petreska, PhD ("Marko Cepenkov" Institute of Folklore, Skopje), Tatiana Podolinska, PhD (Institute of Ethnology and Social Anthropology, Slovak Academy of Sciences, Bratislava), Mladena Prelić, PhD (Institute of Ethnography SASA), Ines Prica, PhD (Institute of Ethnology and Folklore Research, Zagreb), Prof. Ljupčo Risteski, PhD (Faculty of Natural Sciences and Mathematics, Skopje), Ingrid Slavec Gradišnik, PhD (Institute of Slovenian Ethnology RC SASA, Ljubljana), Andja Srdić Srebro, PhD (University of Bordeaux), prof. Lidija Vujačić, PhD (Faculty of Philosophy, Nikšić), Prof. Bojan Žikić, PhD (Faculty of Philosophy, Belgrade)

ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ САНУ
ГЛАСНИК
ЕТНОГРАФСКОГ ИНСТИТУТА
LXXI
свеска 1

Главни и одговорни уредник: проф. др Драгана Радојичић (Етнографски институт САНУ)

Уредник: др Сања Златановић (Етнографски институт САНУ)

Уређивачки одбор: др Бранко Бановић (Етнографски институт САНУ), др Гордана Благојевић (Етнографски институт САНУ), др Иван Ђорђевић (Етнографски институт САНУ), проф. др Илдико Ердеи (Филозофски факултет у Београду), дописни члан САНУ Јелена Јовановић (Музиколошки институт САНУ), др Марина Мандић (Етнографски институт САНУ), др Александра Павићевић (Етнографски институт САНУ), др Срђан Радовић (Етнографски институт САНУ), академик Гојко Суботић (Српска академија наука и уметности)

Секретар уредништва: Соња Радивојевић, МА (Етнографски институт САНУ)

Издавачки савет: др Милица Бакић-Хејден (Универзитет у Питсбургу), проф. др Чарна Брковић (Универзитет у Маинцу), проф. др Лидија Вујачић (Филозофски факултет у Никшићу), проф. др Маја Година Голија (Институт за словеначку етнологију ЗРЦ САЗУ, Љубљана), др Ана Драгојловић (Универзитет у Мелбурну), др Јелена Ђорђевић (Факултет политичких наука у Београду, професор у пензији), проф. др Бојан Жикић (Филозофски факултет у Београду), др Рената Јамбрешић Кирин (Институт за етнологију и фолклористику, Загреб), др Георгије Кузас (Универзитет у Атини), др Мирослава Лукић Крстановић (Етнографски институт САНУ, научни саветник у пензији), проф. др Шел Магнусон (Универзитет у Упсали), проф. др Марина Мартинова (Институт за етнологију и антропологију, Руска академија наука, Москва), проф. др Елена Марушиакова (Универзитет Сент Ендријус), др Марек Микуш (Макс Планк институт за социјалну антропологију, Хале), др Иванка Петрова (Институт за етнологију и фолклористику са Етнографским музејем, Бугарска академија наука, Софија), др Весна Петреска (Институт за фолклор „Марко Цепенков“, Скопље), др Татиана Подолинска (Институт за етнологију и социјалну антропологију, Словачка академија наука, Братислава), др Младена Прелић (Етнографски институт САНУ), др Инес Прица (Институт за етнологију и фолклористику, Загреб), проф. др Љупчо Ристески (Природно-математички факултет, Скопље), др Ингрид Славец Градишник (Институт за словеначку етнологију ЗРЦ САЗУ, Љубљана), др Анђа Срдић Сребро (Универзитет Бордо Монтен)

Издавач
ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ САНУ
Кнез Михаилова 36/IV, Београд, тел. 011 2636 804
e-mail: eisanu@ei.sanu.ac.rs
Мрежна страница часописа: www.ei.sanu.ac.rs

Publisher
INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY SASA
Knez Mihailova 36/IV, Belgrade, phone: 011 2636 804
e-mail: eisanu@ei.sanu.ac.rs
Journal's web page: www.ei.sanu.ac.rs

Лектура
Александра Спасић и Ивана Башић

Превод
Аутори текстова

Дизајн корица
Александар Спасић (ментор доц. мр Оливера Батајић Сретеновић)
Факултет примењених уметности, Београд

Техничка подршка
Зоран Перовић

Штампа
Финеграф, Београд

Тираж
300 примерака

Штампање публикације финансирано је из средстава
Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије
Printing of the journal was funded by the Ministry of Education, Science and Technological
Development of the Republic of Serbia

Гласник Етнографског института САНУ излази три пута годишње и доступан је и индексиран у базама: DOAJ (Directory of Open Access Journals), ERIH PLUS (European Reference Index for the Humanities), SCIndeks (Српски цитатни индекс), Ulrich's Periodicals Directory, NSD (Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS – Norwegian Social Science Data Service), CEEOL (Central and Eastern European Library).

The Bulletin of the Institute of Ethnography SASA is issued three times a year and can be accessed in: DOAJ (Directory of Open Access Journals), ERIH PLUS (European Reference Index for the Humanities), SCIndeks (Srpski citatni indeks), Ulrich's Periodicals Directory, NSD (Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS – Norwegian Social Science Data Service), CEEOL (Central and Eastern European Library).

САДРЖАЈ CONTENTS

НАУЧНИ РАДОВИ SCIENTIFIC PAPERS

ТЕМА БРОЈА

Мит и идентитет: кроскултурални и интертемпорални приступ
ур. Ђурђина Шијаковић Маиданик

TOPIC OF THE ISSUE

Myth and Identity: A Cross-Cultural and Intertemporal Approach
ed. Djurdjina Šijaković Maidanik

- 13–20** Ђурђина Шијаковић Маиданик
Мит и идентитет: кроскултурални и интертемпорални приступ
– увод у темат
Djurdjina Šijaković Maidanik
Myth and Identity: A Cross-Cultural and Intertemporal Approach – Introduction
- 21–44** Јелена Пилиповић
Двапут рођени бог. Преосмишљавање мита у Еурипидовим Баханткињама
Jelena Pilipović
A Twice-born God. Reimagining the Myth in Euripides' *Bacchae*
- 45–62** Тамара Плећаш, Ана Ђорђевић
Medea: Greek Myth and Peculiar Identity
Тамара Плећаш, Ана Ђорђевић
Медеја: грчки мит и особени идентитет
- 63–76** Јелена Н. Арсенијевић Митрић
Митопоетика нарциса/асфодела у песми Вежба Ивана В. Лалића
Jelena N. Arsenijević Mitrić
The Mythopoetics of Narcissus/Asphodel in Ivan V. Lalić's Poem Exercise
- 77–98** Ноел Путник
Антрополошке импликације Плутархових есхатолошких митова
Noel Putnik
The Anthropological Implications of Plutarch's Eschatological Myths

- 99–121** *Vera Mevorah, Jelena Guga, Čedomir Markov*
Divine Genius, Subversive Hero, or Creative Entrepreneur?
Exploring Various Facets of the Artist as a Mythical Figure
Вера Меворах, Јелена Гуга, Чедомир Марков
Божански геније, субверзивни херој или креативни предузетник?
Истраживање различитих аспеката уметника као митске фигуре
- 123–150** *Vuk R. Samčević, Petar Nurkić*
A Myth as a Replacement for a History: Ethnogenetic Elements in *De Administrando Imperio* and the *Chronicle of the Priest of Duklja*
Вук Р. Самчевић, Петар Нуркић
Мит као замена за историју: етногенетски елементи у
De Administrando Imperio* и *Љетопису попа Дукљанина

VARIA

- 153–180** *Gordana Gorunović*
Смрт и самоубиство на етнографском терену: случај Бјуела Х. Квејна
Gordana Gorunović
Death and Suicide in Ethnographic Field: The Case of Buell H. Quain
- 181–202** *Urša Valič*
Lessons Learned from Applied Participatory Practices in Museums and Inclusion of People from Vulnerable Social Groups
Урша Валич
Научене лекције из примењених партиципативних пракси
у музејима и инклузија људи из рањивих друштвених група
- 203–219** *Marija Đjordjević*
Перформанси сећања у „новој нормалности”
– комеморације без тела у покрету
Marija Djordjević
Performances of Memory in the “New Normal”
– Commemorations without Bodies in Action
- 221–242** *Milica Joković Pantelić*
Антрополошке, етнопсихолошке и карактеролошке студије
о корупцији у Србији
Milica Joković Pantelić
Anthropological, Ethnopsychological and Characterological Studies
on Corruption in Serbia
- 243–266** *Milina Ivanović Barišić*
Одевни наративи на примеру Београда
Milina Ivanović Barišić
Clothing Narrative on the Example of Belgrade

- 267–298** *Александар Кнежевић, Вера Глигоријевић*
Етнодемографски контекст опадања наталитета и контроле рађања у
Источној Србији – један пример атипичне демографске транзиције
Aleksandar Knežević, Vera Gligorijević
**The Ethno-Demographic Context of Declining Birth Rates and Birth Control in
Eastern Serbia – an Example of an Atypical Demographic Transition**

НАУЧНА КРИТИКА И ПОЛЕМИКА
DISCUSSION AND POLEMICS

- 301–307** *Гордана Горуновић*
Миедка – „она коју је обележио медвед, она која живи између два света“.
Nastasja Marten, U očima zveri.

ПРИКАЗИ
REVIEWS

- 311–314** *Ивана Башић*
**Antropologija sporta, igara i detinjstva: zbornik radova u čast dr Aleksandra
Krela (1968–2021) (ur. Bojan Žikić, Ivan Đorđević i Vladeta Petrović)**
- 315–319** *Ноел Путник*
Маја Стокин, Терминологија зимског циклуса обичаја
и веровања у Новом Саду

Маја Стокин, *Терминологија зимског циклуса обичаја и веровања у Новом Саду*

Градска библиотека Нови Сад, Алмашани,
Нови Сад 2022, стр. 470.

У време када инвеститорски урбанизам убрзано брише стара језгра великих градова у Србији, страдају и многе локалне дијалекатске особености српског језика, заједно с културним обрасцима кодираним у њима. Процеси економских миграција, центрификација, велике промене друштвене структуре нарочито у центрима градова – све се то нужно одражава и на језик и начин живота становништва градских четврти захваћених променама. У том контексту, етнолингвистичка студија др Маје Стокин *Терминологија зимског циклуса обичаја и веровања у Новом Саду* важан је научни допринос очувању сећања на обичаје и језик који убрзано ишчежавају из историјског језгра Новог Сада. Та студија објављена је исте године кад и ауторкина претходна књига, *Свадебна терминологија Новог Сада* (Алмашани, 2022), и с њом, у једном ширем смислу, твори тематску целину: истраживање лексике војвођанског простора у вези с његовим обичајима и веровањима.

Студија коју представљамо посвећена је етнолингвистичким аспектима обичаја и веровања у вези са предбожићним и божићним празницима. Ауторки је за истраживање послужио лексички корпус прикупљен међу староседелачким становништвом Новог Сада, тачније из неколико његових најстаријих делова – Салајке, Подбаре и Роткварије – који се помињу још у другој половини 17. века у путописима Евлије Челебије. Славни путописац описује их као релативно развијене хришћанске квартове са пространим кућама на спрат, баштама, хамамима и школама. Током векова, Нови Сад се развијао и пролазио кроз различите фазе, а наведене квартове савремено доба је затекло као повртарско-паорски крај са ушореним улицама и старим породичним кућама. Стари Нови Сад, како исти-

че ауторка, налик је на село унутар града и то представља његову највећу посебност вредну историјских, етнолошких и лингвистичких истраживања.

За Божић и предбожићне празнике везани су многи обичаји са живописним обредима, који данас, као и обичаји у вези са другим календарским празницима, живе махом у сећању аутохтоног становништва Новог Сада (при чему ту аутохтоност треба схватити условно, јер је реч о становништву досељеном из околних војвођанских села). Према ауторкиној процени, заснованој на раду с информаторима, таквог становништва данас је свега око 20%. Циљ лексичког истраживања Маје Стокин био је да забележи његову архаичну обредну терминологију и тиме допринесе очувању аутентичног језичког израза Салајке, Подбаре и Роткварије. Предмет истраживања био је однос између језика и културе, односно узајамна условљеност датог културног и одговарајућег језичког типа. О остварености постављеног циља сведочи обимна лексичко-семантичка анализа релевантних термина (на скоро 150 страна), као и исцрпан речник (на отприлике истом броју страна, са преко хиљаду лексикографски и акцентолошки обрађених одредница).

У уводном делу студије (стр. 7–50) ауторка излаже предмет, задатке и циљ истраживања, уз детаљан осврт на историјски развој старог Новог Сада и досадашња (нажалост невелика) етнолингвистичка истраживања посвећена тој теми. Такође излаже основне дијалекатске црте говора старог Новог Сада, у који спада и говор Салајчана, Подбараца и Ротквара, а који припада бачким екавским говорима типичним за Војводину. Посебно исцрпан део увода чини разматрање методологије научног истраживања, у којем се ауторка детаљно осврће на различите фазе истраживања: сакупљање грађе, одабир одредница, конструисање одредница и, коначно, њихово уређење. Полазећи од тога да језик чини нераскидиву целину с културом коју изражава, ауторка је на испитивани лексички корпус применила методолошке алате етнолингвистике и лингвокултурологије (при чему разлику између те две дисциплине види пре свега у временском аспекту: прва је дијахронијска дисциплина, друга синхронијска), уз повремену неопходну помоћ историјских наука и теологије (јер је реч о обичајима сакралног типа). После расправе о методологији следи и сажето теоријско разматрање примењене лексичко-семантичке анализе, у којем Маја Стокин разматра кључну аналитичку категорију лексичко-семантичких поља и, на фону постојећих лексикографских приступа, одређује свој сопствени.

Вреди се још мало задржати на одељку о методологији и поближе размотрити појединости које би могле бити од већег интересовања за етнологе и антропологе. Грађа за студију прикупљана је више од једне деценије, у периоду од 1998. до 2011. године. Пошто је ауторка и сама пореклом из краја који је истраживала, била је у могућности да на аудио-уређајима снима разговоре са својим старијим суграђанима, суседима, па и рођацима. Захваљујући тој „емској“ позицији, могла је да оствари дуготрајну и квалитетну везу са својим информаторима: била је радо примана у њихове домове и лако с њима ступала у конверзацију. Тако је на уређајима био бележен спонтан, континуиран разговор са информаторима, што је ауторки обезбедило адекватан лексикографски контекст. Тај задатак знатно јој је олакшала употреба *Уџишника за бележење обредне штерминологије* проф. др Љиљане Недељков, заснованог на ономасиолошком принципу (кретање од значења /семеме/ ка називу /лексеми/). Међу приручницима који су јој били од користи ауторка наводи и *Основна уџиштва за бележење дијалекајске лексике у Војводини* Драгољуба Петровића и *Мисли о њрикуљвању дијалекајској маџеријала* Александра Белића.

Целокупно истраживање обављено је уз помоћ шеснаест информатора, које ауторка у уводу (стр. 37–38) наводи поименце, са годинама рођења и понеком биографском појединошћу. (Видети и интегрални списак информатора на стр. 385.) Годишта највећег броја информатора крећу се од 1913. до 1942. године, премда је мањи број рођен и после 1950. Сви информатори били су веома предусретљиви и вољни да испричају све што знају о предбожићним и божићним обичајима (нпр. *вијање Божића, коринђање* итд.), а притом су чували аутентичан начин изговора, чак и они релативно млађи. Нажалост, један део тог драгоценог материјала остао је изван студије из техничких разлога: наиме, део снимљеног материјала забележен је техником и на уређајима који су давно изашли из употребе, па се конверзија у дигитални запис показала неизводљивом.

Средишњи део студије представља лексичко-семантичка анализа (стр. 51–212), која обухвата неколико тематских целина разврстаних по семантичким пољима: то су православни празници, обичаји и веровања; период пре поста; период за време поста; предбожићни празник – Бадњи дан; божићни празници и, на крају, период после Божића. Лексичко-семантичка поља обележена су децимално како би указала на хијерархијски редослед диференцијалних знакова, као на следећем примеру:

2.2. Припрема за пост:

2.2.1. Назив ритуалне радње: *ојосџиџи, ојраџи*

2.2.1.1. Предмет обухваћен ритуалном радњом: *суг*

2.2.1.2. Радње у оквиру ритуала: *искуваваџи, искуваџи, ојраџи*

2.2.1.3. Предмет у којем се искувава посуђе: *оранија*

2.2.1.4. Материја која се користи при искувавању: *џејо, цеђ*

Ако је, дакле, „припрема за пост“ назив једног општег лексичко-семантичког поља, њему је хијерархијски подређен низ диференцијалних знакова опадајуће семантичке класе. Таквих општих лексичко-семантичких поља има укупно нешто мање од тридесет, али свако за собом повлачи богат низ подређених диференцијалних знакова. Након што уз свако лексичко-семантичко поље наведе његову хијерархијску схему (као у горњем примеру), ауторка свакој јединици у оквиру схеме посвећује мање или више детаљан дескриптивни коментар у којем до изражаја долазе њена лингвистичка и етнографска запажања. Дobar број одредница пропраћен је (нажалост црnobелим) фотографијама, попут фасцинантних слика јахача у ритуалу вијања Божића (стр. 189–192) или оркестра салајачких коринђаша (стр. 144–145). Фотографије оплемењују понешто једнолично дескриптивно излагање и подстичу активније имагинативно учешће читаоца. Не можемо се ипак отети утиску да је децимални систем обележавања одредница визуелно напоран и гломазан (поједине одреднице носе чак шест цифара), али у оквирима одабране методолошке процедуре другачије није могло бити.

Још један од кључних делова студије јесте њен речник (стр. 223–384), који, како смо рекли, садржи преко хиљаду тематски релевантних, акценатованих одредница, пробраних из разговорâ са информаторима. Опремљене уобичајеним лексикографским метаподацима, одреднице су семантички исцрпно дефинисане, уз повремено наведене синонине. Посебну вредност речнику дају цитати из аутентичних разговорâ придодати уз сваку одредницу; тако нпр. уз одредницу *гуша* и њену дефиницију налазимо пример из живог језика: *Поџило се га се гуша оџисџи од џреџа га мџ га се џриџеџи* (стр. 252). Поједини цитати су и много дужи, те код читаоца изазвају упечатљив, непосредан доживљај језика и конкретних ситуација који превазилази уобичајену лексикографску сувопарност.

Следи мала етнолингвистичка ризница: одељак са интегралним текстовима информаторâ (под насловом *Дијалекаџски џекџови*, стр. 387–443), где су, у дужој или краћој форми, забележене и дослед-

но акцентоване приче једанаест информатора. У њима они, аутентичним говором свога краја, приповедају о својим предбожићним и божићним обичајима. Поменимо као изузетан пример приповедање Тоше Гавриловића Милушкова (1942) на готово 24 стране (стр. 387–410)!

Списак употребљене литературе конципиран је дводелно (А. лингвистички радови и Б. етнолошки, теолошки и други радови), док на самом крају студије налазимо одељак са прилозима (стр. 463–470), којих је укупно пет: текст вертепа (путујуће момачке драмске представе која се изводи на Бадње вече); коринђашке и божићне деције песме; песме које се певају о Материцама и Оцевима; божићне песме; уобичајени поздрави.

Ова богата, минуциозно израђена етнолингвистичка студија др Маје Стокин, чији су рецензенти проф. др Љиљана Недељков, проф. др Исидора Бјелаковић и др Душко Бабић, представља значајан допринос напору да се, барем на једном малом простору, научним средствима ублажи или успори општи процес културне ерозије с којом се суочавамо. Уједно, она представља занимљив пример конструктивног „емског“ приступа предмету истраживања, подстакнутог љубављу према родном крају, при чему, како то истиче Ладислав Згуста, истраживач неретко постаје и властити информатор.

Ноел Путник

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

39(05)

ГЛАСНИК Етнографског института САНУ = Bulletin of the
Institute of Ethnography / главни и одговорни уредник Драгана
Радојичић. - [Штампано изд.]. - Књ. 1, бр. 1/2 (1952)- . - Београд :
Етнографски институт САНУ, 1952- (Београд : Финеграф). - 24 cm

Доступно и на: <http://www.ei.sanu.ac.rs/index.php/gei/about>. - Три пута
годишње. - Текст на срп. и енгл. језику. - Друго издање на другом
медијуму: Гласник Етнографског института САНУ (Online) = ISSN 2334-8259
ISSN 0350-0861 = Гласник Етнографског института
COBISS.SR-ID 15882242